

*Коваль І. М.,
Худенко А. В.,
Дубовик В. А.,
Глебов С. В.,
Кузьмін Д. В.*

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ КУРС УКРАЇНИ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ В ДЗЕРКАЛІ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

**(за матеріалами соціологічних досліджень,
проведених в Одеській області)**

Зовнішньополітична стратегія держави традиційно належить до так званої «високої політики». Це, певним чином, «сакральне» поле діяльності державних чиновників високого рангу, дипломатів, які послідовно і «тонко» відстоюють державні інтереси на міжнародній арені; експертів, які професійно оцінюють процес функціонування і прийняття зовнішньополітичних рішень; журналістів, які впродовж тривалого часу уважно слідкують за перипетіями та змінами кон'юнктури світової політики. Зазвичай, публічна складова цього поля відрізнялася обережністю оцінок світових процесів, суворістю в використанні понять, що відображають форму і зміст міждержавних взаємовідносин, уникненням відверто популістських заяв, що провокують швидке досягнення мети у зовнішньополітичній стратегії розвитку держави.

Незважаючи на зазначену своєрідну герметичність поля міжнародних відносин, громадська думка завжди своєрідно реагує на зовнішньополітичні ініціативи держави. Мабуть, важко буде знайти людину, яка б «зі знанням справи» не розмірковувала б про те, як треба вести себе з суміжною державою, в

які союзи вступати і як реагувати на міжнародні конфлікти. Процес «десакралізації», підвищення значимості громадської думки в прийнятті рішення, в тому числі і в сфері міжнародних відносин, є об'єктивним. В цьому зв'язку контроверза процесу десакралізації полягає не в тому, щоб перешкодити йому, зберігаючи чистоту принципів і професіоналізм, чи прискорити його, оголивши механіку прийняття рішення на користь «демократизації», а використовувати і позитивні, і негативні сторони цього процесу. Мова в даному випадку йде не про те, щоб відмовитися від реалізації зовнішньополітичної стратегії на користь непогодження з ним громадської думки, з одного боку, і не про те, щоб стимулювати її просування, незважаючи на відсутність ресурсу громадської думки, з іншого. Важливо, з нашої точки зору, виявити лакуни у змісті самої стратегії і в порядку та технології її реалізації. Громадська думка в даному випадку повинна виконувати роль не стільки цензора чи, навіть, коректора, скільки дзеркала, яке вказує на наявність цих пустот.

Концептуально-методологічна підстава цього «серединного» шляху полягає в тому, що громадська думка як вираження соціальних відношень в їх повсякденній, профанній іпостасі, не є єдиним ресурсом легітимності політичного, в тому числі і зовнішньополітичного курсу, а в самодетермінованому, автопоетичному полі політики, в тому числі і зовнішньої, лише в модифікованому вигляді використовує правила і норми повсякденного життя. Таким чином, функціональна диференційованість сучасного соціуму перешкоджає нейтралізації та розчиненню одного поля іншим, але орієнтує швидше на встановлення діалогових стосунків: співіснування двох несумісних один одному полів, сфер, в тому числі і персон. (Зазначимо, що в даному випадку мова йде не про психологізоване розуміння діалогу, а про концепт.)

Мабуть, найбільш яскравою ілюстрацією контроверзи сучасної української політики є задекларована європейська і НАТО-орієнтована зовнішньополітична стратегія і

активна протидія їй в громадській думці. Звісно ж, таке протиставлення є певним чином змодельованим. Насправді ж зовнішня політика України не обмежується «європейським» і «натовським» *mainstream*’ом. Тим не менш, нині діючий нормативний документ, що визначає стратегічний напрям зовнішньої та оборонної політики, а також висловлювання чинного Президента України, який згідно з Конституцією держави спрямовує зовнішньополітичну активність держави, недвозначно вказує на фундаментальність і Європа-, і НАТО-орієнтацій. *Per contra* політичні сили, що заявляють про свою опозицію до даного зовнішньополітичного курсу, мають в своєму запасі і аргументи політичного характеру, які зазначають слабку ефективність реалізації інтересів суверенної української держави в межах даного курсу, і посилаються на дані опитувань громадської думки, в яких фіксується, з їх точки зору, «антинародність» цього зовнішньополітичного курсу.

Залишимо без уваги аргументи політичного характеру і звернемо увагу на те, як населення оцінює цей зовнішньополітичний курс. Наш аналіз зовсім не претендує на фундаментальність; він має загальний характер, швидше формулює питання і визначає перспективи подальшого дослідження. Виходячи з, певним чином, «пілотного» характеру нашого аналізу, ми, по-перше, розглянемо динаміку змін оцінок Європа- і НАТО-орієнтацій, їх суперечливість, фактори, кризь призму яких вони оцінюються; і, по-друге, обмежимося невеликою кількістю соціологічних досліджень, проведених в м. Одесі та Одеській області.

М_1: м. Одеса, вересень 1999 р., $n=800$ осіб, помилка репрезентативності вибіркової сукупності $\pm 2\%$;

М_2: м. Одеса, жовтень 2003 р., $n=600$ осіб, помилка репрезентативності вибіркової сукупності $\pm 3\%$;

М_3: Одеська область (м. Одеса і райони області), травень 2005 р., $n=2400$ осіб, помилка репрезентативності вибіркової сукупності $\pm 2\%$;

М_4: Одеська область (м. Одеса і райони області), листопад 2005 р., $n=2400$ осіб, помилка репрезентативності вибіркової сукупності $\pm 2\%$;

М_5: м. Одеса, серпень 2007 р., $n=800$ осіб, помилка репрезентативності вибіркової сукупності $\pm 2\%$.

* *

Якщо ми подивимося на динаміку змін НАТО-орієнтації в громадській думці, то побачимо її майже позитивний характер. Якщо в 1999 році тільки 3% наших респондентів-одеситів підтримували цей зовнішньополітичний курс (таблиця 1), то в 2003 році таких вже стало 8% (малюнок 1)*, а в 2005 році кількість тих, хто бажає підтримати на референдумі членство України у Північноатлантичному альянсі — 14% (малюнок 2).

Таблиця 1

Якою хотіли б ви бачити в найближчому майбутньому Україну?	М_1, %
в складі відродженого СРСР	18
в союзі Росія — Білорусія	9
в союзі з Росією	5
активною учасницею СНД	8
у співтоваристві європейських держав	24
членом НАТО	3
поза будь-якими союзами	4
незалежною самостійною державою	20
не могу відповісти	9

* Малюнки див. на вклейці.

Збільшення майже у п'ять разів числа прибічників НАТО-орієнтації за 6 років — більш ніж позитивна динаміка утвердження в громадській думці базового принципу зовнішньополітичної стратегії України. Однак, з нашої точки зору, така швидкість не стільки повинна викликати оптимізм і стимулювати «кавалерійську атаку» за швидке і безумовне заохочування цієї орієнтації громадською думкою, скільки насторожувати і запитувати. Не є мотивом такого руху вгору своєрідна «непозитивна» вказівка: від (чи проти) «анти-демократизму» радянського тоталітарного режиму до (чи за) «демократію», «права» і «свободи» громадян — того світлого далекого, провідником якого виступає НАТО і є його вартим. Мова в даному випадку йде про те, наскільки створення «страшного», «трагічного» міфу про радянське минуле і конструювання, ствердження міфу про «радісне» майбутнє може бути ресурсом закріплення і розширення прибічників НАТО-орієнтації. Чи не призведе така «більшовицька» міфотворчість до розсіювання і втрати цього вектора зовнішньополітичної стратегії держави?

Прибічники НАТО-орієнтації, відповідаючи на ці питання, можуть заперечити, що у даного курсу є запас міцності. Майже четверта частина опитаних нами одеситів в 1999 році (див. таблицю 1) і майже така ж кількість тих, хто відповів нам у листопаді 2005 року, вважають, що народу України краще було б в складі Євросоюзу (таблиця 2).

Таблиця 2

На ваш погляд, в якому союзі було б краще жити народу України?	М_4, %
безумовно в Європейському союзі	4
швидше в Євросоюзі	23
швидше в союзі з Росією і Білорусією	59
безумовно в союзі з Росією і Білорусією	14

Справді, якщо затвердити в громадській думці таку позицію, що НАТО є інституцією, що скріплює європейську систему безпеки, то можливе збільшення прибічників НАТО-орієнтації ще на 10%. Однак сьогодні діяльність НАТО пов'язується тільки з політикою, яку проводять США, і меншою мірою з політикою Євросоюзу. Коротше кажучи, в громадській думці НАТО — це виключно американська організація, а не європейська. А відношення до Сполучених Штатів у наших респондентів аж ніяк не позитивне: лише 2% опитаних вважають американський шлях розвитку України кращим за інші (див. таблицю 3).

Таблиця 3

Якому шляху розвитку України ви надаєте перевагу?	М_3, м. Одеса, %
СНД	30
Росія	27
Євросоюз	21
США	2
не могу відповісти	20

Якщо ми скорелюємо відповіді на два питання (М_3, м. Одеса) «Якому шляху розвитку України ви надаєте перевагу?» і «Якщо б найближчим часом відбувся референдум з питання вступу України до НАТО, як би Ви проголосували?», то виявляється, що тільки 38% Європа-орієнтованих респондентів готові проголосувати за вступ України до НАТО; при цьому 34% Європа-орієнтованих респондентів — проти.

З нашої точки зору, необхідно звернути увагу ще на одну частину Європа-орієнтованих респондентів: тих, які або не братимуть участі в референдумі, або «не могу відповісти» — таких, загалом, 38%. Чи можна їх зараховувати

до ресурсного потенціалу НАТО-орієнтації? Певним чином — так, якщо європейськість НАТО буде представлена більш рельєфно, якщо крім мілітаристської мети існування НАТО буде відображено і її політичні функції в загальній системі європейської безпеки. Насправді, такий високий процент «не могу відповісти» серед Європа-орієнтованих респондентів примушує визнавати, що Північноатлантичний альянс є для цієї частини українців своєрідним «темним конем». Якщо Європа *per se* з її багатими демократичними традиціями і гуманітарним способом прийняття рішень є очевидним і наглядним присутнім зразком, до якого потрібно спрямовувати чи корегувати свої дії, звертаючи увагу на цей зразок, то НАТО представляє себе або як пережиток «холодної війни», або як «п'яте колесо» у злагодженій європейській машинерії. В зв'язку з цим навіть Європа-орієнтовані респонденти не референдуму чекають, а роз'яснення «що є НАТО?» і «Яке місце цієї організації в системі «західних» інституцій?».

Однак цей в цілому позитивний тренд закріплення НАТО-орієнтації може бути відкинутим — не реалізуватися. Справа в тому, що навіть Європа-орієнтація, судячи з відповідей наших респондентів, ще слабка. Тому «не могу відповісти» у відповіді на питання про референдум можуть не тільки відмовити в своїй підтримці НАТО-орієнтованому зовнішньополітичному курсу України, але і подумати про свою «проєвропейську» орієнтацію.

Справді, досліджуючи своєрідний спринт НАТО-орієнтації в громадській думці, необхідно звернути увагу і на опозиційний тренд: необхідність покращення зв'язків з Росією та СНД. Виходячи з даних наших досліджень, цей «східний» вектор зовнішньої політики не тільки не втратив своїх прибічників, але і закріпив позиції. Якщо в 1999 році прибічників «східного» курсу було загалом 40%, а «західного» — 27% (див. таблицю 1), то в 2005 році таких, відповідно, стало 73% проти 27% (див. таблицю 4). Ще в 2003 році населення намагалося

збалансувати стосовно «східного» і «західного» курсів і, частіше за все, вибирали «не могу відповісти» (таблиці 4 і 5).

Таблиця 4

Чи потрібно Україні вступити в Єдиний Економічний Простір з Росією, Білорусією і Казахстаном?	М_2, %
ні, не потрібно ні за яких умов	6
вступити на умовах, які не заважатимуть вступити до Європейського Союзу	38
вступити навіть на умовах, які заважатимуть вступити до Європейського Союзу	27
Не могу відповісти	30

Таблиця 5

Як відомо, для вступу до Європейського Союзу вимагається введення віз для поїздок в країни, які є членами цього Союзу. Чому б надали перевагу ви?	М_2, %
щоб Україна стала членом ЄС і мала з Росією закриті кордони — з візами та митницями	16
щоб Україна мала з Росією відкриті кордони — без віз і митниць і не ставала членом ЄС	47
не могу відповісти	38

З нашої точки зору, зазначена нами вище поляризація є певним підсумком президентської 2004 року та парламентської 2005—2006 років кампаній. Своєрідна радикалізація і «більшовизація» зовнішньополітичного курсу країни — намагання

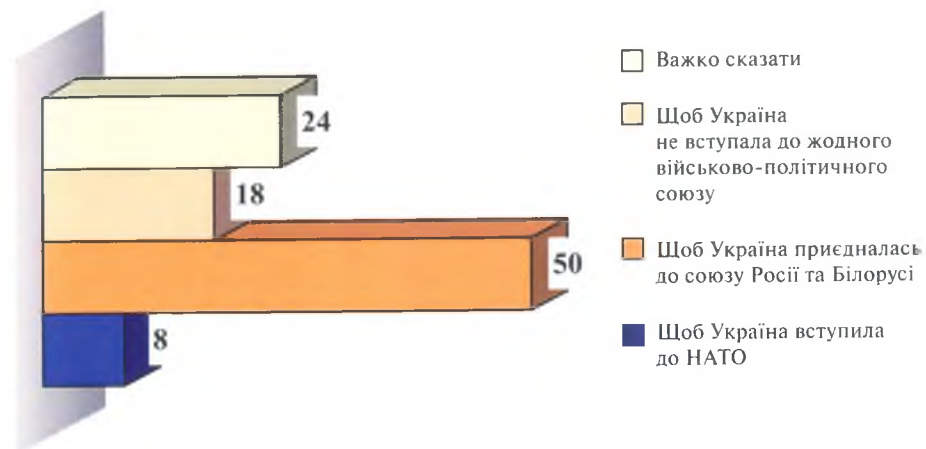
швидше, незважаючи на складність та звивистість євроінтеграційного процесу, досягнути мети призвело до зворотного результату: слабкість Європа-орієнтації на фоні позитивного оцінювання «проросійського» курсу виражено рельєфніше. Як результат — втрата енергії руху і необхідність перебороти опір не лише так званих «внутрішніх демонів» — об'єктивних перипетій євроінтеграції, але і «зовнішніх».

Слабкість навіть Європа-орієнтації видно ще чіткіше, якщо попросити наших респондентів відповісти на питання: «Що, на Вашу думку, було б краще: щоб в уряді України були політики, які орієнтуються, перш за все, на зближення...». Варіанти відповідей розподілилися таким чином (малюнок 3).

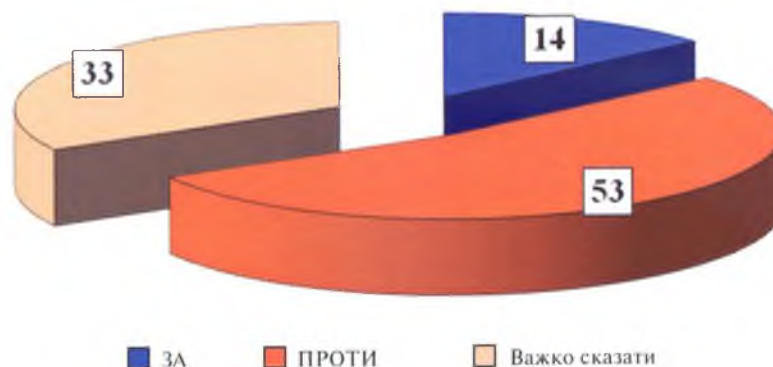
Як видно з даних малюнка 3, одесити швидше підтримають політика, орієнтованого на зближення з Росією, ніж з Заходом: для 51% переважною буде «східна» орієнтація, а політик «західної» орієнтації буде кращим тільки для 7%. Цікава позиція «однаково з Росією і з Заходом» — таких більше третини. З формальної точки зору така позиція досить конструктивна: Україна в своїй зовнішній політиці повинна знайти баланс «східних» і «західних». Однак необхідно пам'ятати, що Аристотель вчив не тільки про середнє арифметичне, але і геометричне — габітуально визначене. Та і звичайна людина, хоч і висловлює нейтральну позицію, в повсякденному житті, зазвичай, здійснює вибір на користь чітко визначеного і конкретного. Насправді ж в повсякденному житті ми не залишаємося голодними, подібно до буриданового осла. В нашому дослідженні кореляція цієї «нейтральної» позиції з питанням «На Ваш погляд, в якому союзі держав було б краще жити народу України?» з'ясує «рівність усього». «Рівномірно» означає те, що на одного, який підтримує «західну» орієнтацію, є три, що підтримують «східну». Мова йде про те, що навіть за позицією «однаково з Росією і з Заходом» приховано все-таки проросійську орієнтацію, як більш звичну.

Вибір на користь позиції «однаково» приховує ще одну особливість зовнішньополітичних орієнтацій респондентів.

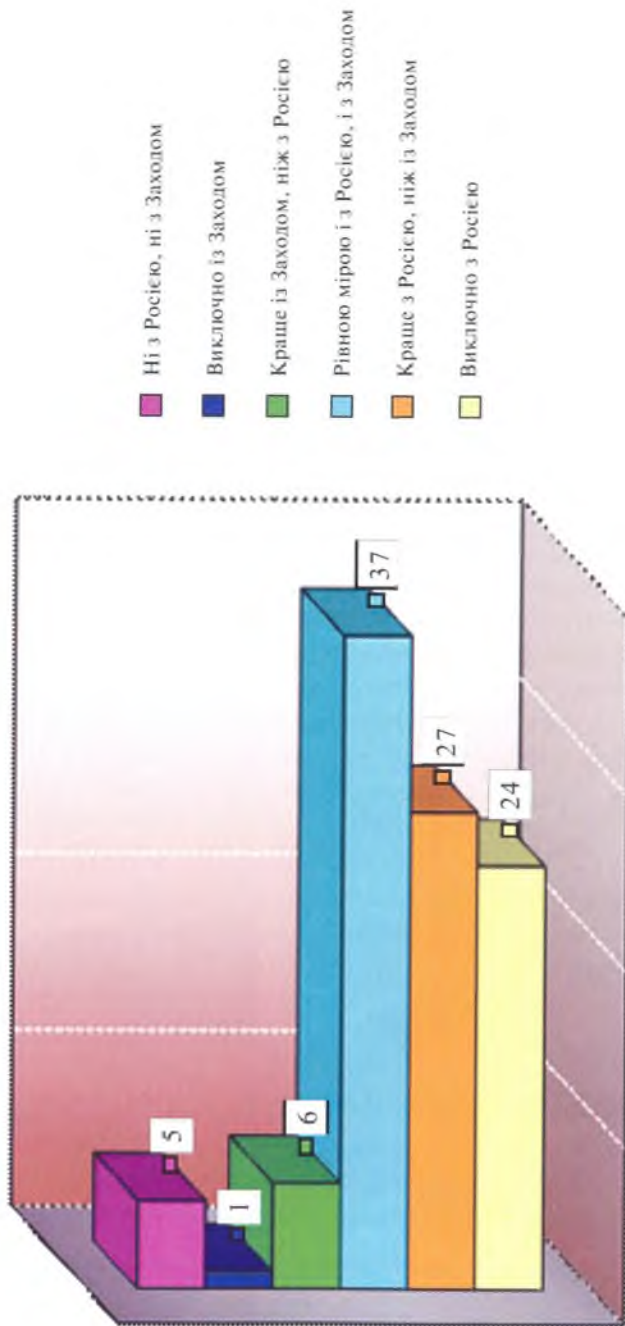
Малюнок 1. Як Ви вважаєте, що було б краще? (М_2, %)

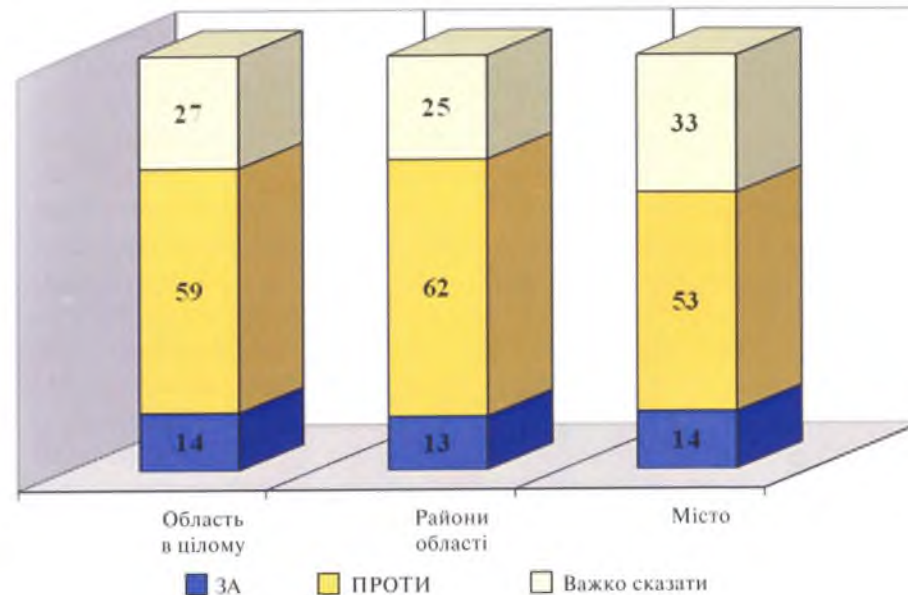
Малюнок 2. Як би Ви проголосували на референдумі з питання про вступ України до НАТО? (М_3, м. Одеса, %)

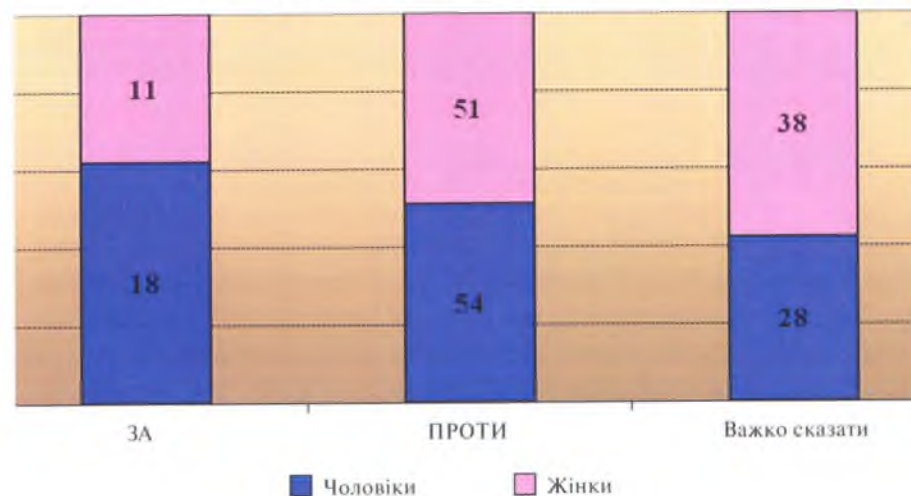
Малюнок 3. Що, на Вашу думку, було б краще: щоб в уряді України були політики, які орієнтуються, перш за все, на зближення... (М_4, м. Одеса, %)

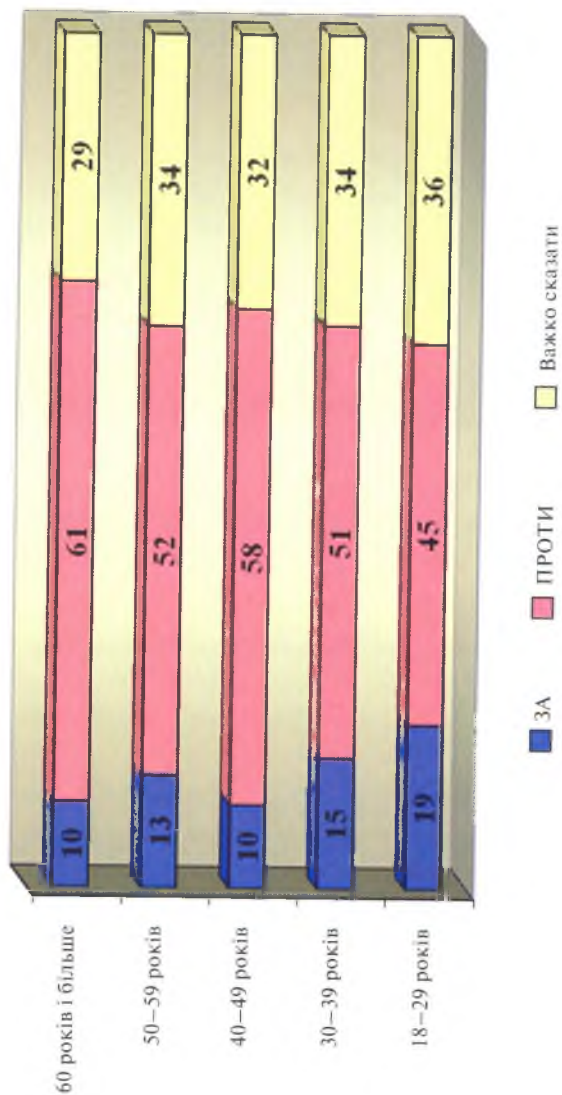
Малюнок 4. Як би ви проголосували на референдумі з питання вступу України до НАТО (М_3, %)

Малюнок 5. Як би ви проголосували на референдумі з питання вступу України до НАТО (М_3, м. Одеса, %)

Малюнок 6. Як би ви проголосували на референдумі з питання вступу України до НАТО (М_3, м. Одеса, %)

Фактично «однаково» вказує і на своєрідну неактуальність для повсякденного життя вибору своїх зовнішньополітичних пріоритетів: мовляв, мені однаково.

Намагаючись експліціювати і таку орієнтацію — орієнтацію неактуальності вибору зовнішньополітичних пріоритетів, звернемо увагу на кількість респондентів, що не могли відповісти на питання про зовнішню політику. Аналізуючи кількість «не могу відповісти», можна виявити певну тенденцію: в період проведення виборчих кампаній ця цифра є нижчою. Справді, наелектризованість поля політики в цей час досить висока і вона спонукає робити вибір на користь тієї чи іншої, в тому числі і зовнішньополітичної орієнтації. А в міжелекторальний період (М_2, вересень 2003 р.), навпаки, кількість тих, хто не бажає розбиратися в своїх зовнішньополітичних настроях, збільшується: їм простіше вибрати позицію «не могу відповісти». З нашої точки зору, за цим приховано не тільки небажання вибору, але і його неактуальність. Аналіз проблем, які сьогодні певним чином хвилюють українців, переконує нас, що вектор зовнішньої політики не є актуальним серед існуючих пріоритетів. Звісно ж, з одного боку, цей факт не може здивувати. Однак, на нашу думку, він є лише вершиною більш фундаментальних процесів. Мова йде про те, що під вантажем соціально-економічних проблем відбувається звуження горизонту бачення. В цьому зв'язку ми і хочемо звернути увагу на деякі показники, що характеризують загалом реалії повсякденного життя (таблиця 6).

В серпні 2007 року ми попросили жителів міста оцінити перспективи покращення свого матеріального становища через рік. Більше ніж третина відмовилися забігати так далеко наперед і зайняли позицію «не могу відповісти»; 16% сказали, що буде тільки гірше; відповідь п'ятої частини наших респондентів — «все залишиться так, як було»; 20% вірять в покращення життя через рік. Порівняно з 1997 роком трохи збільшилась кількість тих, хто впевнений в завтрашньому дні, — 21%; невпевнених стало менше — 57%; при цьому 22% не могли визначитися у своїй «впевненості-невпевненості».

Таблиця 6

Яке матеріальне становище вашої сім'ї ?	М_1, %	М_3, %	М_4, %	М_5, %
Не вистачає навіть на необхідні продукти харчування	24	7	10	7
На їжу, в основному, грошей вистачає, але покупка одягу чи взуття створює для нас серйозні проблеми	46	39	36	26
На поточні витрати грошей вистачає. Але для покупки дорогих товарів тривалого користування (побутової техніки) наших грошей не вистачає	23	41	39	51
Покупка товарів тривалого користування не викликає у нас труднощів, однак ми не можемо собі дозволити придбання нового автомобіля, житла, дорожньої туристичної поїздки	6	12	13	17
На даний момент ми можемо собі практично ні в чому не відмовляти	2	2	1	1

Таблиця 7

Як ви оцінюєте своє сьогоденне життя?	М_1, %	М_5, %
Справи, загалом, ідуть непогано	11	22
Жити тяжко, але терпіти можна	46	51
Терпіти наше скрутне становище уже неможливо	34	21
Не можу відповісти	9	6

З одного боку, можна, звісно ж, говорити про те, що жителі міста стали трохи оптимістичніше «дивитися» в майбутнє. Однак звертаємо увагу на кількість тих, хто «не може дати відповіді», розглядаючи перспективи свого життя навіть на рік: у 1997 році таких було тільки 16%, а в 2007 році — вже 39%. Відповідаючи на питання «чи відчуваєте ви впевненість в завтрашньому дні?», в 1997 році 16% зазначили позицію «не можу відповісти», в 2007 році таких стало уже 22%. Мабуть, треба говорити про більш яскраво виражений «презентизм» як спосіб організації повсякденної життєдіяльності. Нестабільність, правила, які постійно змінюються, не дозволяють спрогнозувати розвиток ситуації, фактично блокують можливість планування, не тільки перешкоджають, але і забороняють бачити перспективи. Це «зашивання» повсякденного життя виключно «тут і тепер» поміщають людину в своєрідний «окоп». Життя в «окопі» може бути комфортним, тому такий стан життя усіма способами оберігається і консервується. Однак заздрість «чужих» і ревності у стосунках зі «своїми», що характерно для «окопного» життя, не тільки не дає задоволення життям, але і руйнує його. Не випадково сьогодні все частіше мова йде про нестабільність емоційного стану (надмірна емоційність, різка зміна настрою) і дії, які швидше нагадують танець Св. Вітта.

Саме ця «окопність» і «презентизм» є тими правилами, певним методом організації справжнього повсякденного життя, який не тільки не дозволяє розширити горизонт світобачення, але і консервує некритичне ставлення і до старих звичок, і до нових афектів. По-друге, такий шлях повсякденного руху відкрито для вживання в нього різноманітних міфів, але він закритий для оновлення, зустрічі з новим.

У нас немає сумніву, що таке «окопне» світобачення не лише не сприяє, але і перешкоджає затвердженню, закріпленню євроінтеграційних процесів в Україні і, тим більше, НАТО-орієнтації. І «окопний» матеріал — це основа, з якої споруджується стіна, що відмежовує Україну від Заходу.

Наша характеристика справжнього повсякденного існування трохи страждає від інтелектуалістської зарозумілості і месіанізму: мовляв, зрозуміла вся обмеженість «окопного» способу організації життя «людини з вулиці» і потрібно в своїх реформаторських діях перемогти її. Щоб затерти інтелектуалістську зарозумілість, зазначимо: «окопність» не лише забезпечує комфорт та затишок на сьогодні, в період швидкої зміни правил та норм, але є досить ефективним, з високим ККД способом організації повсякденного життя. Адже в своєму повсякденному житті людина завжди керується принципом: не має сенсу використовувати дріль, якщо і молотком можна забити цвяха. В даному випадку НАТО- чи ЄВРО-стандарт являє собою своєрідну дріль, можливість використання якої в даній ситуації є проблематичною, а її вартість, маємо на увазі цінність, є фіктивною.

«Окопність», звісно ж, не може блокувати функціонування поля міжнародних відносин: діяльності дипломатів, експертів і т. д. Але вона встановлює межу їх теорії. Саме ця межа — повсякденна практика «людини з вулиці» і повинна змусити їх не теорію опрацювати, тобто йти шляхом просвітницького проекту, який уже в 20-му столітті призводив до встановлення тоталітарних режимів, а практикувати саму теорію — примножувати її і примушувати примножуватися, тобто говорити і дозволяти іншим мати голос. Чи не в цьому полягає гуманізм? Чи не в цьому значення діалогу як гуманітарного феномену?

* *

Проведений нами аналіз стратифікаційного профілю НАТО-орієнтації не змінює суттєво зазначені нами вище висновки і дозволяє уточнити деякі деталі зовнішньополітичних переваг населення Одешини.

А) Соціально-територіальні спільноти.

Для населення сільських районів області характерні загалом ті ж тенденції, що і для жителів міста, правда, з більш

рельєфним вираженням підтримки «східного» вектора зовнішньої політики України. Щоб не бути «голосливими», наведемо відповіді населення районів області порівняно з відповідями жителів міста тільки на два питання (див. малюнок 4 і таблицю 8).

Таблиця 8

На ваш погляд, в якому союзі держав було б краще жити народу України?	Область в цілому, %	Райони області, %	Місто %
Безумовно в Європейському Союзі	3	2	4
Швидше в Євросоюзі	16	11	23
Швидше в союзі з Росією і Білорусією	57	55	59
Безумовно в союзі з Росією і Білорусією	24	31	14

Зазначені дані свідчать, що місто відносно більше «проєвропейськи» налаштовано, і на сьогодні саме в містах необхідно закріплювати і в подальшому розширювати ЄВРОПА- і НАТО-орієнтації.

Б) Статеві-вікові групи.

Суттєвих розбіжностей у зовнішньополітичних орієнтаціях у чоловіків і жінок немає. При цьому привертає увагу те, що чоловіки не лише більше, ніж жінки, НАТО-орієнтовані (18% чоловіків готові проголосувати на референдумі за вступ України до НАТО, жінок таких — 11%), але і впевненіші у своєму виборі (28% чоловіків не визначилися в своєму виборі, жінок — більше третини, див. малюнок 5).

Такий розподіл свідчить не на користь того, що чоловіки більш «прогресивні», а жінки — «консервативні», оскільки про те, що питання про вступ до НАТО швидше за все чоловіча

забаганка. Жінкам, що несуть на собі повсякденні турботи під час вселяких у суспільстві змін, не до гри: вони налаштовані прагматично і питання про вступ України до НАТО не є для них актуальним.

На користь цього висновку свідчить і віковий профіль НАТО-орієнтації (малюнок 6). Серед молодих людей найбільше прибічників вступу України до НАТО. А чим старші одесити, тим все менше і менше тих, хто бажає бачити країну в північно-атлантичному альянсі.

Необхідно, на наш погляд, звернути увагу ще на одну особливість вікового профілю НАТО-орієнтації. Група «середнього» (40—49 років), найбільш активного працездатного віку вважає можливість членства в альянсі також негативною, як і люди похилого віку (60 років і старші). Звісно ж, ми могли говорити про те, що наші «старі» живуть за старим, часів «холодної війни», уявленням про роль і місце НАТО. А як бути з 40-літніми, тими, хто 20 років тому вітав знесення Берлінської стіни і східноєвропейські «оксамитові» революції? Мабуть, справа не в НАТО, а в прагматичній, тверезій оцінці нинішньої ситуації в Україні. Чи не керуються наші 40-літні тавтологічним класичним висновком: «Захід є Захід, Схід є Схід»? Якщо це так (а поки що саме так), то краще тримати синицю в руках, ніж мріяти про журавля в небі.

В) Соціально-професійні групи.

Найбільш помітна значимість цієї «синиці в руках» під час аналізу соціально-професійного профілю (див. таблицю 9).

Представники майже всіх соціально-професійних груп висловлюють своє загалом негативне ставлення у питанні приєднання до НАТО. Позиція студентства після нашого аналізу соціально-демографічного профілю є пояснюваною. В таблиці 9 ми звернули увагу на 2 рядки, які характеризують позиції керівників підприємств, організацій та приватних підприємців і їх компаньйонів. Незважаючи на невеликий їх обсяг як в генеральній, так і в вибірковій сукупності (тобто вони, що

називається, не впливають на конфігурацію зовнішньополітичних орієнтацій), майже четверта частина представників цих груп позитивно б відповіла на питання приєднання України до НАТО. При цьому більше третини керівників підприємств і трохи менше ніж половина підприємців не можуть відповісти на це питання.

Таблиця 9

Як би ви проголосували на референдумі з питання вступу України до НАТО	ЗА %	ПРОТИ %	Не можу відповісти %
Різнорабочий, підсобник	12	55	33
Кваліфікований робітник, службовець з числа технічного та обслуговуючого персоналу, робітник торгівлі, сфери обслуговування	11	57	33
Спеціаліст — виробничник та «гуманітарій» (лікар, викладач, науковий співробітник)	9	54	36
Керівник підприємства, організації, підрозділу	22	39	39
Підприємець (приватний, співвласник)	22	38	41
Студент	24	38	38
Пенсіонер (який не працює)	14	58	28

Звісно ж, керівники, які несуть відповідальність за доручені їм підприємства та підрозділи, а також підприємці, які своїми грішми розраховуються за швидкозмінні правила і політичної, і фінансово-економічної гри, більше ніж хто-небудь зацікавлені в цивілізованості і політичного, і економічного ринку.

Мабуть, НАТО в даному випадку розглядають як своєрідний символ такої цивілізованості. Але не більше, ніж символ! Така відносно невелика кількість «не можу відповісти» в цих групах свідчить про те, що для їх справи навіть обговорення цього питання не приносить практичних дивідендів. І Захід, і Європа, і НАТО залишаються жаданим «журавлем в небі».

Підсумовуючи наш огляд стратифікаційного профілю, зазначимо, що сьогодні НАТО-орієнтація відносно більше підтримується чоловіками, молодими людьми, студентами та керівниками підприємств, підприємцями. Для перших це предмет розмов про «велику політику», для других — романтичний об'єкт бажань, для третіх — символ (і не більше) цивілізованих та стабільних правил.

Змінити цей фактичний мінус на плюс, тобто зробити предметними, представити і затвердити і Європа-, і НАТО-орієнтацію в їх прагматичному, вигідному вигляді — завдання, що вимагає часу, професіоналізму та навіть педантизму.